

باسمه تعالی

خلاصه درس چهارم فلسفه ی دوازدهم انسانی

* کانال آموزشی فلسفه دوازدهم انسانی در پیام رسان گپ *

<https://gap.im/falsefe۱۲>

لینک کانال در پیام رسان گپ

خلیل شبانی نژاد دبیر فلسفه و منطق - شهرستان لامرد

کدام تصویر از جهان؟

صفحه ۲۱ تا ۲۷

«اتفاق»

از کلماتی است که در گفتوگوهای روزمره همه اقوام و ملل کاربرد دارد. مردم برخی امور را «اتفاقی» و «تصادفی» می شمارند و برخی دیگر را نه. برخی از فیلسوفان نیز گاهی از واژه «اتفاق» استفاده کرده اند.

اتفاق در نگاه برخی فلاسفه

دموکریتوس، فیلسوف یونان باستان، معتقد بود که ماده اولیه تشکیل دهنده جهان، اتم ها و ذرات ریز تجزیه ناپذیر و غیر قابل تقسیمی هستند که در فضای غیرمتناهی پراکنده بوده و به شکلی سرگردان حرکت میکرده اند. برخورد **اتفاقی** این ذرات سرگردان سبب پیدایش عناصر و اشیای فعلی در جهان شده است.

اتفاق در نگاه برخی زیست شناسان

برخی دانشمندان زیست شناس، میگویند: از ابتدای پیدایش موجود زنده بر روی زمین، جانداران بی شماری پدید آمده اند که بیشتر آنها، به علت ناسازگاری با محیط زندگی، از بین رفته اند. فقط آن دسته از جانداران که تغییرات بدنی آنها **«اتفاقا»** سازگار با محیط بوده به حیات خود ادامه داده، رشد کرده اند و تکثیر شده اند.

اتفاق در نگاه برخی فیزیک دانان

برخی از دانشمندان احتمال می دهند که جهان کنونی ما، یعنی این میلیاردها کهکشان، بر اثر یک انفجار بزرگ - مه بانگ - آغاز شده و به تدریج گسترش یافته است. این بیان باعث شده برخی تصور کنند پیدایش این جهان، **اتفاقی** و بدون یک علت وجوددهنده بوده است.

🌀 نگاه فیلسوفان، به مفاهیم عامیانه :

یکی از اقدامات مؤثر و مهم فیلسوفان، دقت در مفاهیم عامیانه و نقد و تصحیح یا تعمیق آنها بوده است. ابن سینادر مهمترین کتاب فلسفی خود، یعنی «الهیات شفا» درباره «اتفاق» و مفاهیم دیگری از قبیل «شانس» سخن گفته و تلاش کرده نظر مردم را در مورد این مفاهیم تصحیح نماید. امروزه مفهوم اتفاق نه تنها نزد عامه مردم بلکه بر زبان برخی دانشمندان نیز جاری میشود

برخی از آثار و نتایج اصول مربوط به علت

اصل

لازمه و نتیجه اصل

۱ اصل علت

۱ ارتباط و پیوستگی میان هر شیء و منشأ آن

۲ اصل وجوب بخشی علت به معلول

۲ تخلف ناپذیری و حتمیت در نظام هستی

۳ اصل سنخیت میان علت و معلول

۳ نظم و قانونمندی های معین میان دسته های مختلف پدیده ها

معانی اتفاق

اتفاق در معانی چهارگانه زیر به کار می رود

معنای اول اتفاق:

این است که میان حوادث جهان و پدیده های آن هیچ رابطه ضروری نیست؛ مثلاً چه بسا همه عوامل پیدایش باران موجود باشد، اما باران نبارد و چه بسا مثلاً بدون وجود ابر و مانند آن، خود به خود باران ببارد.

معنای دوم اتفاق:

این است که سنخیتی میان اشیا و آثار آنها نیست. چه بسا که از یک پدیده های اثری ظاهر شود که هیچ ربطی به آن ندارد؛ مثلاً حرارت سبب یخ بستن آب و آفتاب سبب تاریکی شود.

معنای سوم اتفاق:

نبودن غایت و هدف خاص در حرکات و نظم جهان است؛
بدین معنا که این حرکات و نظام ها به سمت غایت و هدف معینی به پیش نمی روند.

معنای چهارم اتفاق:

عبارت است از رخ دادن حوادث پیش بینی نشده.
به طور مثال، شخصی برای خرید به فروشگاه می کند و دوست خود را هم در آن فروشگاه می بیند، بدون اینکه قبلاً از آمدن دوستش خبر داشته باشد و آن را پیش بینی کرده باشد.

بررسی و نقد معانی چهارگانه اتفاق

بررسی معنای اول اتفاق: (میان حوادث جهان و پدیده های آن هیچ رابطه ضروری نیست)

فلسوفی را سراغ نداریم که به طور صریح و روشن با معنای اول اتفاق موافق باشد.
همه فیلسوفان چنین اتفاقی را انکار می کنند و می گویند چون هر معلولی به علت نیاز دارد و یک رابطه ضروری میان علت و معلول آن است، نمی شود که میان حوادث رابطه ای ضروری برقرار نباشد.

بعنوان مثال:

اگر عوامل پیدایش باران وجود داشته باشد حتماً باران خواهد بارید. البته، برخی از مردم که از تمام اجزای یک علت آگاه نیستند، گاهی فکر میکنند که در برخی موارد، در عین وجود علت، معلول آن پدید نیامده است و براین اساس، می پندارند، میان علت و معلول، رابطه ضروری وجود ندارد.

توضیح بیشتر: علت تامه و علت ناقصه

در مواردی که معلول، از مجموعه ای از عوامل پدید می آید، هریک از عوامل را «علت ناقصه» و مجموعه آن عوامل را «علت تامه» می نامند
مثلاً:

برای دوختن لباس به پارچه، طرح و الگو، هدف و غایت از دوختن آن لباس و خیاط نیاز داریم به مجموعه این چهار مورد با هم علت تامه و به یک یا دو یا سه مورد از آنها به تنهایی علت ناقصه گویند.
با بودن علت تامه شیء بوجود می آید ولی با علت ناقصه شیء بوجود نمی آید.

حال، ممکن است گاهی علت تامه فراهم شود اما چون ما همه علل و عوامل را نمی شناسیم در نتیجه تصور کنیم که آن شیء بدون فراهم شدن همه علل و عوامل بوجود آمده است و در نتیجه بگوییم: میان علت و معلول آن، رابطه ضروری برقرار نیست. و در حالی که اگر همه عوامل فراهم نبود شیء بوجود نمی آمد و عدم اطلاع و جهل نسبت به علل و عوامل سبب این موضوع است، نه نبودن رابطه ضروری.

بررسی معنای دوم اتفاق: (سنخیتی میان اشیا و آثار آنها نیست)

اتفاق به این معنا نیز از نظر بسیاری از فلاسفه، از جمله ابن سینا و ملاصدرا و علامه طباطبایی و برخی فیلسوفان اروپایی، امکان پذیر نیست؛

زیرا

- ۱- قبول این معنای اتفاق، نفی اصل سنخیت علت و معلول را به دنبال دارد.
- ۲- به هیچ کاری دست نخواهد زد؛ مثلاً نمی تواند برای رفع عطش آب بیاشامد؛ زیرا میان آب و رفع عطش رابطه ای مشاهده نمی کند.
- ۳- چنین فردی نمی تواند نظم و هماهنگی موجود در طبیعت را تبیین کند و دلیل آن را به دست آورد.
- ۴- نمی تواند دانشمندان را به کشف علل پدیده ها تشویق نماید.
- ۵- بی اعتباری همه علوم و بی اعتنایی به آنها را به دنبال دارد
- ۶- متناقض با یک هستی نظام مند و قانون مند است.

بررسی معنای سوم اتفاق: (نبودن غایت و هدف خاص در حرکات و نظم جهان)

اثبات یا نفی اتفاق به معنای سوم نیازمند دقت و تأمل بیشتر است. پذیرفتن این معنای اتفاق، نفی «علت نخستین جهان» و «آفریننده» را به دنبال دارد.

زیرا

غایتمند بودن جهان بدان معناست که مجموعه حوادثی که در جهان رخ می دهد، هدف و غایت معین و از پیش تعیین شدهای را دنبال می کند و قبول این غایت مندی فقط با قبول علت نخستین و علت الععل، یعنی قبول آفریننده امکان پذیر است.

فلاسفه نسبت به این معنای اتفاق به دو دسته تقسیم شده اند:

۱- آن دسته از فلاسفه که برای جهان علت نخستین و آفریننده را اثبات می کنند، معتقدند که این نوع اتفاق هم مانند دو معنای اول امکان پذیر نیست و همه حوادث جهان از ابتدا تاکنون و در آینده در جهت یک هدف و غایت از پیش تعیین شده قرار دارند.
به عبارت دیگر: جهانی که ما در آن زندگی می کنیم، به سوی کمال خود در حرکت است و مرحله به مرحله کامل تر می شود.

۲- اما آن دسته از فیلسوفان که به خداوند و علت نخستین برای جهان معتقد نیستند، غایت مندی زنجیره حوادث را نیز انکار می کنند و حتی وجود فرایندهای تکاملی در جهان را امری اتفاقی به حساب می آورند که از پیش تعیین شده نبوده است

بررسی معنای چهارم اتفاق: (رخ دادن حوادث پیش بینی نشده.)

این معنای اتفاق با هیچ یک از اصول و لوازم علیت مخالف نیست. بنابراین کاربرد درستی دارد و مربوط به علم ناقص و محدود ما نسبت به حوادث پیرامونی است.

بعنوان مثال:

چون شخصی که برای خرید به فروشگاه می رود، از خارج شدن دوستش از خانه و تصمیم دوستش برای آمدن به فروشگاه اطلاعی ندارد، نمی تواند پیش بینی کند که دوستش را در فروشگاه خواهد دید. و الا براساس قاعده علیت و لوازم آن، مجموعه تصمیم ها و حرکت های این شخص و دوستش سبب شده که آنها یکدیگر را در فروشگاه ببینند و از احوال یکدیگر با خبر شوند

در پناه حق پیروز و موفق و سربلند باشید